

УДК 323(477)"2010/2013"

DOI: 10.24919/2312-2595.6/48.228528

Вадим ДЕНИСЕНКО

кандидат філологічних наук, докторант, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, індекс 69600 (vadva3174@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4317-2884>

Бібліографічний опис статті: Денисенко, В. (2021). Взаємовідносини влади та опозиції в Україні у 2010–2013 рр. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 6/48, 408–434. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228528>.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ у 2010–2013 рр.

Анотація. *Мета дослідження* полягає у виділенні основних методів боротьби режиму Януковича з опозиційними партіями та їх ключовими лідерами. **Методологія дослідження** заснована на принципах об'єктивності та історизму, залученні загальнонаукових (аналіз, синтез, порівняння) і спеціально-історичних методів (діахронного, синхронного, історико-генетичного та ретроспективного). **Наукова новизна** полягає у системному вивченні методів боротьби оточення Віктора Януковича з політичними опонентами та демонстрації їх ролі в побудові режиму особистої влади четвертого Президента України. **Висновки.** Показані особливості політико-правової ситуації в Україні в період становлення режиму Януковича. В дослідженні охарактеризовано та проаналізовано специфіку розгортання кримінального переслідування лідерів опозиційного табору. На прикладі аудиту діяльності уряду Юлії Тимошенко (2007–2010) та подальшого кримінального переслідування лідерки уряду та голови політичної сили «Батьківщина» показано перший етап зачищення політичного поля в Україні та основні етапи кримінального переслідування лідера

© Вадим Денисенко, 2021

«Помаранчевої верхівки» – Юрія Луценка. На фоні політичного переслідування більше ніж двадцятьох соратників Тимошенко описано процес підготовки та реалізації проєкту податкової реформи за авторством В. Януковича і С. Тігіпка. Подано короткий аналіз основних положень цієї реформи та описано реакцію бізнес-еліт Україна на неї. Зокрема, автором здійснена спроба показати роль та методи боротьби близьких до Партії регіонів осіб у розколі Податкового майдану і подальшого переслідування його організаторів та учасників. Особливу увагу в дослідженні приділено боротьбі режиму В. Януковича проти праворадикальних та націоналістичних рухів. Описано процес фальсифікації справ проти членів окремих націоналістичних організацій та рухів («Тризуб», «Патріот України», «Соціал-Національна Асамблея»), що діяли на Запоріжжі та Київщині. Приборкання опозиційних до Партії регіонів та режиму сил, здійснювалося і за допомогою підкупу або ж через пропозиції державних преференцій бізнес-елітам. Важливим джерелом у виявленні осіб, які були корумповані у такий спосіб режимом, стала так звана «амбарна книга» партії регіонів. З метою окреслення масштабів та виявлення основних фігурантів цих підкупів здійснено спробу аналізу її записів.

Ключові слова: Віктор Янукович; Юлія Тимошенко; опозиція; політичні репресії; Податковий майдан.

Vadym DENYSENKO

PhD (Philology), Doctoral Students, Zaporizhzhia National University, 66, Zukovsky Str., Zaporizhzhia, Ukraine, postal code 69600 (vadva3174@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4317-2884>

To cite this article: Denysenko, V. (2021). Vzaiemovidnosyny vlady ta opozytisii v Ukraini u 2010–2013 rr. [Government-opposition relations in Ukraine, 2010–2013]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 6/48, 408–434. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228528> [in Ukrainian].

GOVERNMENT-OPPOSITION RELATIONS IN UKRAINE, 2010–2013

***Summary.** The research aims at defining the key methods Yanukovich's regime applied to fight the opposition parties and their top leaders. The research methodology is based on historicism and objectivity principles, comprises general scientific (analysis, synthesis, comparison) as well as specified historic methods (those of diachrony, synchrony, historical genesis and retrospective). The article's scientific novelty is determined by a system analysis of the methods Yanukovich's regime applied against his political opponents highlighting their role in building up the fourth President of Ukraine's authoritarian rule.*

***Conclusions.** The specificity of Ukraine's political and legislative climate under Yanukovich's rule has been demonstrated. The patterns of the criminal proceedings against the opposition leaders have been defined and researched. The criminal prosecution against Yuliya Tymoshenko, the Premier and the leader of Batkivshchyna party, following her government's management audit, serves as a case of Ukraine's political field's prime cleanup. The key phases of the criminal prosecution against Yurii Lutsenko, the Orange Top leader, have been defined.*

The political repressions of more than twenty Tymoshenko's supporters, the article suggests, serves as a background for preparing and implementing the tax overhaul project authored by V. Yanukovich and S. Tigipko. The fundamentals of this reform, as well as its reception by Ukrainian business elite, have been analyzed in brief to provide the necessary context, i.e., to demonstrate the roles the agents affiliated with the Regions Party had taken and the methods they applied to break the so-called Tax Maidan and to subsequently persecute its organizers and participants.

Specific attention has been paid to the fight Yanukovich's regime initiated against the radical right and nationalist movement, forging the criminal cases against the members of certain nationalist organizations and movements functioning in Zaporizhzhya and Kyiv regions, i.e., "Tryzub" ("The Trident"), "Ukraine's Patriot", "Social National Assembly".

Restraining the forces opposite to the Regions Party and the regime was done through bribing or granting governmental preferences to the business elites. The secret ledgers of the Regions Party serve as an important source for identifying the officials thus corrupted by the regime. To define the corruption scales and the key bribery initiators

identities, a thorough analysis of these ledgers (known as "the spread-sheets") has been provided.

Key words: *Victor Yanukovich; Yuliya Tymoshenko; opposition; political repressions; the Tax Maidan.*

Постановка проблеми. З'ясування причин захоплення та тривалого утримання представниками однієї кланово-олігархічної групи, пов'язаної з В. Януковичем, Партією регіонів та донецьким-бізнес елітами потребує детального аналізу методів та засобів, якими вони послуговувалися при розбудові авторитарної держави.

Аналіз джерел та останні дослідження. Дослідження становлення та подальшої трансформації режиму В. Януковича передовсім займалися представники політичних наук. Зокрема, політичну систему влади, що склалася в Україні в період правління В. Януковича, аналізує Микола Михальченко. Він, зокрема, приділяє значну увагу аналізу негативних і позитивних складових кланово-олігархічного режиму Януковича, а також перспективам трансформації цієї олігархії в демократію правової держави (Михальченко, 2010, с. 83–94). Окрім того, цей дослідник у співавторстві із Віктором Андрущенком у роботі «Україна разделенная в себе: от Леонидии к Виктории», порівнюючи систему державного управління часів Леоніда Кучми та Віктора Януковича, доходить висновку, що за правління В. Януковича була створена чітка централізована система управління (Михальченко & Андрущенко, 2012; Михальченко, 2016).

Для розуміння ідентичності ключових акторів режиму Януковича, які сформувалися як політичні діячі чи бізнесмени на Донеччині, вкрай важливою роботою є дослідження Марії Кармазіної «Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Донецька» (Кармазіна, 2016). Не можна не назвати, ще одну роботу цієї дослідниці, в якій вона аналізує процес формування та розвитку в Україні регіональних політичних партій у період з кінця 1991 р. до початку 2018 р. Зокрема, вона приходить до висновку, що від самого початку виникнення політичні сили, засновані у Донецькій і Луганській областях, «були зорієнтовані на Росію і мислилися їхніми керівниками як антиукраїнський проект» (Кармазіна, 2018, с. 10).

Вивченням режиму В. Януковича серед вітчизняних політологів займався Юрій Мацієвський – керівник Центру політичних досліджень Національного університету «Острозька академія». У його дослідженні «У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014)» проведено ґрунтовний аналіз еволюції політичного режиму в Україні від проголошення незалежності до Євромайдану. В цій монографії два останні розділи присвячені безпосередньо оформленню режиму В. Януковича (Мацієвський, 2016).

Окремі аспекти формування та функціонування режиму В. Януковича знайшли своє відображення у студіях таких науковців: М. Забелі (Забеля, 2012), О. Валевського (Валевський, 2011, 2012, 2014), Д. Цимбала (Цимбал, 2014) і Т. Пояркової (Пояркова, 2014).

Мета дослідження полягає у виділенні основних методів боротьби режиму Януковича з опозиційними партіями та їх ключовими лідерами у 2010–2013 рр.

Результати досліджень. Важливою складовою формування нового гібридного режиму на чолі з четвертим Президентом України стало впровадження у життя нових реалій взаємовідносин з опозицією. Модель, обрана «Сім'єю», включала класичний набір з «батоба та пряника» з явним переважанням першого. Для найбільш незручних й активних противників готувалися кримінальні справи, для готових таємно співпрацювати – матеріальна підтримка, для більшості – витіснення з публічного простору та маргіналізація.

Ключова увага серед політичних противників Януковича приділялася його основній конкурентці на президентських виборах 2010 р. – Юлії Тимошенко. Очільники донецького клану одразу після інавгурації нового Президента озвучували наміри провести детальний аудит діяльності уряду протягом 2007–2010 рр. («Партія регіонів», 2010). Для уникнення звинувачень у політичних репресіях до виконання цієї «брудної роботи» було залучено невелику американську компанію «Trout Cachetis». Як неодноразово підкреслювали захисники експрем'єрки, ця організація спеціалізувалася на судових процесах і не мала досвіду в аудиті. Вона, зі свого боку, оголосила про залучення до перевірки ще двох компаній: агентства розслідувань «Kroll, Inc.» та міжнародної юридичної

фірми «Akin Gump Strauss Hauer & Feld, LLP». Попри заяви уряду Азарова про їх повну нейтральність та відсутність зв'язку з українськими олігархами чи політиками, вони вже мали досвід такої співпраці. «Kroll, Inc.» у 2001 р. виконувала замовлення Віктора Пінчука та оприлюднила звіт про непричетність Леоніда Кучми до вбивства Георгія Гонгадзе. «Akin Gump Strauss Hauer & Feld, LLP» захищала інтереси Ріната Ахметова в справах проти видань «Обозреватель» та «Le Figaro» (Школяренко, 2010). Ці факти підтверджують тезу, що насправді аудит був спробою знайти привід для переслідування Тимошенко.

Висновки роботи комісії були оприлюднені 14 жовтня 2010 р. Згідно з ними, ревізори оголосили про знайдені 6 фактів зловживань уряду Тимошенко:

1) закупівля 27 автомобілів «Рено Мастер» Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи у листопаді 2009 р. з переплатою щонайменше у 15 млн. грн.;

2) закупівля цукру Державним комітетом України з державного матеріального резерву в лютому 2010 р. з повною передплатою без поставки товару;

3) нецільове використання коштів, отриманих внаслідок продажу частини квоти викидів парникових газів України Японії;

4) закупівля 1000 автомобілів «Опель Комбо» Міністерством охорони здоров'я України з обмеженим медичним призначенням;

5) закупівля ліків та медичного обладнання Міністерством охорони здоров'я України в 2008 та 2009 рр. через фірми-посередники;

6) фінансування програми реєстрації прав на землю з коштів Стабілізаційного фонду («Результати аудиту», 2010).

Генеральна прокуратура за даними аудиту порушила дві кримінальні справи: за фактом нецільового використання 320 млн. євро, отриманих Україною у рамках Кіотського протоколу (частина 3 статті 365 Кримінального кодексу України – «перевищення влади, яке спричинило тяжкі наслідки») та за фактом закупівлі начебто непридатних до використання автомобілів «Опель Комбо» (частина 3 статті 365, частина 2 статті 364, частина 2 статті. 210 Кримінального кодексу України – «перевищення службових повноважень», «порушення бюджетного законодавства»,

«зловживання службовим становищем, що призвело до тяжких наслідків») («Тимошенко звинувачують», 2010).

У грудні 2010 р. Ю. Тимошенко почали викликати на допити, обрали запобіжним заходом підписку про невиїзд та вручили обвинувачення у першій справі. У відповідь експрем'єрка залучила американські юридичну компанію «Covington & Burling» і аудиторську фірму «BDO USA» для формування альтернативних висновків щодо законності її дій. У червні 2011 р. вони представили результати власного розслідування, які були вигідними для лідерки «Батьківщини» і стверджували про безпідставність її кримінального переслідування («Спільна заява», 2011).

«Киотські гроші» та справа «Опель Комбо» не гарантували засудження основної конкурентки В. Януковича. Тому 17 березня 2011 р. була створена Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України з питань розслідування обставин підписання газових угод між НАК «Нафтогаз України» та ВАТ «Газпром». Її очолила народний депутат від Партії регіонів І. Богословська. Офіційною метою комісії було виявлення обставин виникнення боргів корпорації «Єдині енергетичні системи України» перед Міністерством оборони РФ та ВАТ «Газпром» (Тимошенко та її чоловік очолювали ЄЕСУ у 1990-х – на початку 2000-х рр.) та розслідування обставин переговорів та підписання контрактів щодо купівлі-продажу та транзиту природного газу між НАК «Нафтогаз України» та ВАТ «Газпром» від 19 січня 2009 р. («Про утворення Тимчасової слідчої комісії», 2011).

На підставі заяв комісії про порушення під час укладання українсько-російських газових контрактів Генеральна прокуратура України відкрила ще одну справу проти Тимошенко за частиною 3 статті 365 Кримінального кодексу України – «перевищення влади або службових повноважень». За версією слідства, Юлія Тимошенко, перебуваючи на посаді прем'єр-міністра України в 2009 р., дала незаконні доручення голові НАК «Нафтогаз» підписати невигідні для України газові контракти.

Цього разу влада діяла значно рішучіше. Вже 25 травня 2011 р. слідство було офіційно завершене і матеріали справи загальним обсягом 4000 сторінок у 15 томах передано для ознайомлення захисникам Тимошенко. 17 червня 2020 р. стартував процес над Тимошенко в Печерському районному суді Києва. У ході

судових засідань суддя Р. Кіреєв доволі несподівано заарештував експрем'єрку через суперечку з М. Азаровим, тож два місяці до оголошення вироку вона провела у слідчому ізоляторі. На фоні цього судового процесу також було реанімовано старі кримінальні справи про борги корпорації ЄЕСУ та про реприватизацію заводу «Криворіжсталь».

17 жовтня 2011 р. Ю. Тимошенко було засуджено до максимального суворого покарання за статтею 365 Кримінального кодексу України: сім років ув'язнення, три роки позбавлення права займати державні посади, виплата 1,5 млрд. гривень компенсації збитків НАК «Нафтогаз» та 4,5 тис. гривень Київському інституту судових експертиз за проведення експертизи. Спроби апеляції захисту лідерки «Батьківщини» в апеляційному суді м. Київ (грудень 2011 р.) та в Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ (серпень 2012 р.) зазнали невдачі. Головна конкурентка В. Януковича була вилучена з активного політичного життя.

На нашу думку, форсування справи про газові контракти було обумовлено кількома чинниками. Передовсім оточення Януковича прагнуло отримати виправдання підвищенню комунальних тарифів протягом 2010–2011 рр., виставивши його як спадок попереднього уряду. По-друге, засудження Тимошенко посилювало позиції уряду Азарова в перемовинах з росіянами щодо перегляду чинного контракту з постачання газу. Проте, безумовно, головною метою прискорення розгляду справи був намір нейтралізувати Тимошенко до парламентських виборів 2012 р.

Іншою знаковою фігурою серед «помаранчевої верхівки», яка зазнала переслідувань, став Ю. Луценко – міністр внутрішніх справ України протягом 2005–2006 та 2007–2010 рр. Першу кримінальну справу проти нього порушили 2 листопада 2010 р. з обвинуваченням у сприянні незаконним виплатам власному водію. Через місяць до неї додали ще одну – щодо незаконного отримання згаданим водієм однокімнатної квартири у м. Київ. Ці справи були об'єднані в єдине провадження. Також Генеральна прокуратура порушила проти Луценка справу за частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу України («зловживання владою або службовим становищем») щодо незаконного дозволу на стеження за фізичною особою.

26 грудня 2010 р. спецпризначенці СБУ затримали Луценка під час прогулянки. Наступного дня Печерський районний суд м. Київ відправив його до слідчого ізолятора. Весь судовий процес експерт перебував під вартою. На знак протесту в квітні 2011 р. він оголосив голодування, яке тривало місяць. Врешті-решт 27 лютого 2012 р. суд визнав його винним і призначив покарання у вигляді позбавлення волі на чотири роки з конфіскацією майна («Справа», 2013, с. 165).

Кримінальні справи були відкриті на низку інших державних службовців, близьких до Ю. Тимошенко. Колишнього міністра економіки Б. Данилишина звинуватили в перевищенні службових повноважень та нанесенні збитків державі під час закупівель. За тиждень до відкриття справи він встиг виїхати до Чехії, де отримав політичний притулок («Данилишин Богдан», 2020). В. Іващенко – в.о. міністра оборони 2009–2010 рр. – отримав підозру в незаконному розпродажу майна Феодосійського судномеханічного заводу. Його судовий процес тривав півтора року і завершився засудженням до п'яти років позбавлення волі. Через кілька місяців строк був замінений на умовний, тож Іващенко вдалося вийти з-під варти й отримати політичний притулок у Данії («Іващенко Валерий», 2020). У справі про видобуток газу на чорноморському шельфі компанією «Vanco International ltd.» фігурував міністр навколишнього середовища Г. Філіпчук, якому інкримінувалося зловживання службовим становищем. Він був взятий під арешт 14 грудня 2010 р. і у квітні 2012 р. засуджений до трьох років позбавлення волі («Філіпчук Георгий Георгиевич», 2016). В. Куйбіді (міністру регіонального розвитку та будівництва) приписували незаконне призначення голови Державного архітектурно-будівельного контролю в Рівненській області. За власною думкою чиновника, головною метою переслідування було недопущення його балотування на посаду мера Львова. Після завершення місцевих виборів Шевченківський районний суд м. Київ закрити це провадження за відсутністю складу злочину («Куйбіда вважає», 2011).

Кримінальна справа про розтрату газу компанії «Росукр-енерго» зачепила колишнє керівництво НАК «Нафтогаз» та митниці. Приводом до її порушення стало рішення Стокгольмського арбітражу 8 червня 2010 р. щодо повернення «Росукр-енерго»

11 млрд. кубометрів газу, вилученого урядом Тимошенко 2009 р., та сплати товарного штрафу в розмірі 1,1 млрд. кубометрів газу. Після цього СБУ порушила справу проти колишніх голови Державної митної служби України А. Макаренка, першого заступника голови «Нафтогазу» І. Діденка, заступника начальника відділу Енергетичної регіональної митниці Т. Шепітька та заступника головного бухгалтера «Нафтогазу» М. Кушнір. Їх звинуватили в незаконному розмитненні та розтраті вилученого газу (Савицький, 2012). Ігор Діденко отримав умовний строк і був звільнений з під варті в 2011 р., Макаренко – у 2012 р.

У Державному казначействі України під загрозою ув'язнення опинилися голова установи Т. Слюз (за перевищення службових повноважень у справі «кіотських грошей») та її перша заступниця Т. Гришун (за «зловживання владою» під час неповернення застав учасникам приватизаційного конкурсу по Одеському припортовому заводу). Перша виїхала за кордон і змогла повернутися тільки після набуття недоторканості (обрана народним депутатом від партії «Батьківщина» у 2012 р.) (Кошкіна, 2013). Друга фігурантка, пробувши більше року в слідчому ізоляторі, була звільнена після виправдального вироку. Суд встановив, що вона не була суб'єктом злочину і, отже, її дії не підпадають під санкцію частини 2 статті 364 Кримінального Кодексу України («Против экс-главы», 2010).

Загалом, кримінальні справи були відкриті щодо більше ніж 20 людей з оточення Ю. Тимошенко. Загроза переслідування відволікала більшу частину їх часу від політичної діяльності та значно ослабила можливості «Батьківщини» конкурувати за владу на майбутніх парламентських виборах. Також це давало чіткий сигнал для інших представників опозиції, що нова влада має в арсеналі можливість та рішучість боротися з ними за допомогою правоохоронної системи.

Опір формуванню режиму Януковича не обмежувався лише табором прибічників Юлії Тимошенко. Перші кроки нової влади, що демонстрували її справжні, а не декларовані наміри, викликали широке незадоволення. Найбільш гострою у перші роки правління Януковича виявилася реакція на проект податкової реформи від уряду Азарова. У 2010 р. М. Азаров висунув ідею ухвалення єдиного Податкового кодексу, який би узагальнив окремі нормативні акти в фіскальній сфері. У червні того ж року законопроект з

цього питання надійшов до Верховної Ради України та був прийнятий за основу. Однак урядова версія податкової реформи не зводилася лише до уніфікації та спрощення чинних норм. Кабінетом міністрів пропонувалися такі зміни:

1) різке звуження кола осіб, які можуть працювати за спрощеною системою оподаткування. До них могли входити лише підприємці з річним обсягом доходу до 300 тис. грн. та не більше ніж з двома найманими працівниками (включаючи члені родини). Низка галузей, наприклад, ювелірна справа, взагалі позбавлялися можливості працювати за спрощеною системою;

2) вводився податок на нерухомість – 10 грн. для будівель з площею понад 100 кв. м та з понад 30 м на людину (у сільській місцевості відповідно 200 кв. м та 40 кв. м на людину);

3) збільшувався податок на доходи громадян з 15 до 17 %;

4) вводився 5 % податок на доходи від депозитів (для заощаджень сумою вище 200 тис. грн.);

5) пропонувалися податкові пільги для крупних підприємств (Крюкова, 2010).

Перспективи схвалення Податкового кодексу в такій редакції обурили дрібний та середній бізнес, що широко використовував спрощену систему оподаткування. Як зазначали критики кодексу, він створював преференції для олігархічного бізнесу (представленого бенефіціарами Партії регіонів) за рахунок збільшення тиску на колишніх «спрощенців». 16 листопада 2010 р. – у день другого читання законопроекту щодо схвалення Податкового кодексу – біля Верховної Ради пройшла перша масова акція протесту чисельністю від 10 до 30 тисяч учасників. Обурені мітингувальники перекрили проїжджу частину та пригрозили пікетуванням парламенту.

Незважаючи на протести, Верховна Рада підтримала новий Податковий кодекс. Того ж дня був затриманий один з організаторів мітингу С. Мельниченко («Міліція заарештувала», 2010). В. Янукович та С. Тігіпко (співавтор кодексу) показово відмовилися від врахування вимог протестувальників, заявивши про відсутність конструктиву в їх пропозиціях та про намагання обдурити державу («Тігіпко не почув», 2010; «Янукович: незадоволені підприємці», 2010). 18 листопада 2010 р. кодекс було остаточно прийнято.

У відповідь протести почали набирати масштаб 22 листопада на Майдані Незалежності відбувся новий масовий мітинг та було зведено наметове містечко. Створена Координаційна рада взяла на себе організацію постійного протесту та висунула консолідовані вимоги до влади. Виступи підприємців відбулися в усіх крупних обласних центрах. В окремих з них на знак підтримки Податкового майдану тимчасово закрилися ринки.

Розгортання протестів стало неприємною несподіванкою для Януковича та його оточення. Вони були змушені різко змінити риторику щодо податкової реформи. 27 листопада 2010 р. Президент та Микола Азаров відвідали наметове містечко і поспілкувалися з підприємцями. Віктор Янукович пообіцяв детально переглянути пропоновану версію Податкового кодексу та навіть зробити кадрові рішення у випадку порушень його розробників. 30 листопада він ветоував закон про схвалення кодексу («Янукович обіцяє», 2010).

Водночас подальші дії засвідчили, що влада не полишила ідей податкової реформи. Для придушення протесту було використано цілий арсенал заходів. Передовсім, проти окремих мітингувальників було порушено кримінальні справи через перешкоди дорожньому руху, пошкодження автомобілів та гранітного покриття на Майдані Незалежності. Спільним знаменником для більшості обвинувачених була наявність попередніх судимостей. На думку представників Громадського комітету захисту від політичних репресій в Україні, головною метою цих справ було залякування інших протестувальників та формування негативного образу Податкового майдану в суспільній свідомості – мовляв, «мітинг влаштували кримінальні елементи» («Політичні переслідування», 2011).

По-друге, влада вдалася до розколу протесту. До складу координаторів мітингу увійшли близькі до режиму люди: С. Доротич, Д. Шевчук та В. Левін. Як продемонструвало журналістське розслідування П. Нека та М. Скорик, вони брали активну участь у спробах розпустити протести як 2010, так і 2013 рр. Окремі факти свідчили про їх контакти з оточенням Януковича (Нек & Скорик, 2013). До них приєдналися частина помірковано налаштованих підприємців, які не підтримували вимоги ветоування кодексу, відставки уряду та Верховної Ради, а були згодні

обговорювати внесення правок до поточного документа. Як наслідок, 1 грудня 2010 р. ця частина мітингувальників підписала меморандум з владою про порозуміння. За ним, до Податкового кодексу мали внести незначні правки, а протест повинен припинитися. Наступного дня прихильники сепаратних переговорів з владою провели на території наметового містечка людей з охоронних структур Партії регіонів, що взяли під контроль сцену. С. Доротич зачитав текст меморандуму та оголосив про «перемогу» протесту. Ця спроба розвалити протест була з обуренням сприйнята радикально налаштованою частиною підприємців. Однак вночі силами спецпідрозділу «Беркут» та комунальних служб Майдан Незалежності було зачищено від залишків протесту («В Центральному штабі», 2011).

Для профілактики майбутніх протестів влада спробувала нівелювати символічне значення Майдану як місця опору. Всю зиму 2010–2011 рр. центральна площа країни була зайнята під розважальними заходами, які унеможливлювали масові мітинги. Надалі Київська міська державна адміністрація, телеканал «Інтер» та студія «Квартал 95» запустили масштабне шоу «Майданс». На ньому 12 українських міст мали створити власні танцювальні команди з охочих, з якими працювали фахові хореографи. Кожні вихідні організатори шоу власним коштом доставляли учасників з двох міст до Києва, де вони виступали на Майдані Незалежності. Фактично на кілька місяців будь-які несанкціоновані владою масові заходи були паралізовані, оскільки символічне місце протесту було зайняте розважальною програмою. «Майдан – це певний символічний капітал, – дав оцінку цим ініціативам відомий український соціолог Євген Головаха. – Влада хоче переформатувати простір, наповнивши його новим змістом, протилежним тому, чим він був» (Мищенко, 2011).

Особливе місце у планах режиму В. Януковича щодо придушення опозиції займав праворадикальний рух. В умовах переслідування прихильників Юлії Тимошенко та нейтралізації Податкового майдану саме націоналісти мали найбільший потенціал для силового опору владі. Крім того, борючись з українськими праворадикалами, Янукович мав змогу укріпити свій образ як «захисника стабільності та порядку», на які зазіхають «екстремістські налаштовані елементи».

У травні 2010 р. у м. Запоріжжя місцевий обком Комуністичної партії України відкрив пам'ятник Сталіну на території своєї резиденції. Ця подія викликала величезний резонанс у суспільстві і різко негативну реакцію праворадикальних рухів. Заступник обласної організації ВО «Свобода» Юрій Гудименко на знак протесту того ж дня обмалював фарбою пам'ятник іншого комуністичного діяча – Ф. Дзержинського. Проти нього одразу було відкрито кримінальну справу за частиною 2 статті 296 Кримінального кодексу України («хуліганство, здійснене групою осіб»), однак суд не побачив у його діях складу злочину.

28 грудня 2010 р. зловісний пам'ятник було обезголовлено членами організації «Тризуб», які взяли на себе відповідальність. За кілька днів невідомими було підірвано монумент за допомогою вибухового пристрою. СБУ кваліфікувала цю подію як «терористичний акт» та розпочала активно шукати підозрюваних. 1 січня 2011 р. були затримані голова Запорізької обласної організації ВО «Свобода» В. Подлобніков та вже згадуваний Ю. Гудименко. Вони категорично заперечували причетність до підриву пам'ятника. Для тиску на запорізьких свободівців була поновлена справа 2010 р. про облиття фарбою пам'ятника Дзержинському. За нею, Ю. Гудименка було засуджено до двох років позбавлення волі умовно («Політичні переслідування», 2011).

Під час пошуку винуватців у підриві бюсту Сталіна було здійснено масові арешти членів організації «Тризуб». Їх було поміщено до слідчого ізолятора м. Запоріжжя. Затримані націоналісти повідомляли про фізичний та моральний тиск з боку правоохоронців, ненадання правової допомоги. Головним питанням кримінальної справи, у рамках якої їх заарештували, був мотив – навіщо їм було повертатися до вже понівеченого пам'ятника та підривати його? За версією запорізьких свободівців, цей вибух влаштували самі комуністи для приховання фінансових маніпуляцій та отримання додаткової підтримки (Братюк, 2011). Ці аргументи не зацікавили правоохоронців. Попри заперечення тризубівців, суд визнав їх винними у підриві бюста диктатора і засудив до умовних строків.

У серпні 2011 р. СБУ здійснила низку арештів членів організації «Патріот України» у м. Васильків Київської області. Їм закидали підготовку до теракту – спроби підриву місцевого па-

м'ятника Леніну та погрози вбивством В. Януковичу. За твердженнями самих націоналістів, вилучені під час обшуку докази (вибуховий пристрій та листівки), були підкинуті співробітниками СБУ. Через кілька годин затриманих відпустили без пояснень та обвинувачень. 23 серпня 2011 р. представники «Патріота України» та Соціал-Національної Асамблеї дали прес-конференцію в інформаційному агентстві «УНІАН», де виклали власну позицію. Після виступу за ними закріпилася назва «васильківські терористи», яка широко використовувалася у засобах масової інформації та соціальних мережах. Увечері того ж дня соціал-націоналісти були знову затримані, а в їхніх будинках проведені обшуки з вилученням зброї та патронів («СБУ знову затримала», 2011). Захистом обвинувачених було оприлюднено численні факти фізичного та морального тиску співробітників СБУ, фальшування доказів і свідчень. Судовий процес, по суті, тривав протягом 2012–2013 рр. 10 січня 2014 р. у розпал Революції Гідності «васильківські терористи» були засуджені до шести років ув'язнення («Васильківські терористи», 2014).

Приборкання опозиційних сил включало не лише тиск правоохоронних органів. Лояльність частини політиків з табору антирегіональних сил можна було купити за допомогою фінансових вливань або ж державних преференцій. З'ясувати повною мірою, хто з опозиційних політиків за час правління Януковича отримав виплати регіоналів, дуже складно через брак надійних джерел. На фоні гострої політичної боротьби з 2010 р. у медіасфері циркулювало чимало інформаційних вкидів для дискредитації політичних конкурентів без жодних доказів. Сприймати їх без належної критики означає свідомо відтворювати ймовірні вигадані факти та спотворювати суспільне уявлення.

Водночас під час Революції Гідності частина внутрішніх документів Партії регіонів потрапила до рук журналістів та антикорупційних активістів. Мова йде про комплекс документів, відомих як «чорна каса» або «амбарна книга» Партії регіонів. З їх допомогою можна скласти загальне уявлення про корумпування власних політичних опонентів оточенням Януковича.

Цей комплекс джерел був оприлюднений колишнім першим заступником голови СБУ генералом В. Трепаком у травні 2016 р. Паралельно схожі копії матеріалів оприлюднив журналіст С. Ле-

щенко. Більша частина цих документів – це відомості неофіційних виплат, що здійснювалися представниками «регіоналів» працівникам засобів масової інформації, соціологам, народним депутатам, чиновникам тощо. За оцінкою В. Трепака, загальний обсяг «тіньових» виплат з нелегальної каси Партії регіонів протягом 2008–2012 рр. сягав 2 млрд. доларів (Денисова, 2016). Вказані матеріали були передані до Національного антикорупційного бюро України. Детективи НАБУ перевірили частину записів і встановили також відповідність у надходженні коштів на рахунки окремих осіб із відомостей. Також почеркознавча експертиза підтвердила справжність підписів фігурантів документа («Закиди на адресу», 2016).

Серед численних записів про виплату хабарів «регіоналами» фігурують також представники опозиційних сил, які активно критикували режим Януковича. Зокрема, крупні виплати отримав Ю. Костенко – народний депутат від партії «Наша Україна – Народна самооборона». Згідно з документами «амбарної книги», йому було виплачено понад 1,6 млн. доларів. Дослідники пов'язують ці виплати зі співпрацею НУНС з регіоналами під час виборчої кампанії 2012 р. Факти такого співробітництва були оприлюднені представниками партії у 2013 р., що стало поштовхом до її розколу. За ними, НУНС відіграла роль технічної партії для «регіоналів», давши їм змогу замінити членів дільничних комісій та спостерігачів на користь лояльних до режиму Януковича людей (Угрин, 2013). Сам Костенко факти виплат заперечував і стверджував, що НУНС брала гроші від крупного бізнесу для реалізації програмних засад партії («Один із лідерів», 2016). Інший народний депутат від НУНС – А. Давиденко – згідно із записами, отримав від «регіоналів» 395 тис. доларів. Присутній також запис без вказання контактної особи «Наша Україна – борг 2009» у сумі 288,5 тис. доларів (Бердинських & Верстюк, 2016).

У записах фігурувало також ВО «Свобода». 4 листопада 2010 р. датується платіж у сумі 200 тис. доларів за підписом регіонала В. Калюжного і описом «ВО Свобода (комісії)». Представники об'єднання категорично заперечували факт отримання грошей («"Свобода" фігурує», 2016).

Серед членів «Батьківщини» фігурує М. Апостол з 1,4 млн. доларів з позначкою «коаліція». Виплата припала на період важливого для Партії регіонів голосування за перепризначення

М. Азарова прем'єр-міністром, а Володимира Рибака – спікером (Бердинських & Верстюк, 2016). Цікаві свідчення щодо корупції в партії Ю. Тимошенко у 2016 р. надав колишній народний депутат від Партії регіонів Т. Чорновіл. За ним, подібних «тіньових кас» було кілька, тож оприлюднені факти про підкуп опозиційних політиків є верхівкою айсберга. Він підтвердив справжність записів і заявив, що сам отримував схожі виплати і готовий дати свідчення НАБУ. За ним, А. Ключев щорічно сплачував за присутність певних людей у списках «Батьківщини» («Чорновіл заявляє», 2016).

Що цікаво, окремі опозиційні політики ще до оприлюднення матеріалів помітно нервували та наголошували, що проти них готується інформаційна атака. Зокрема, О. Ляшко 30 травня 2016 р. оприлюднив допис на особистій сторінці у соціальній мережі «Фейсбук»: «...начебто я чи Радикальна партія отримували фінансування від Партії регіонів. Інформація про це начебто міститься у так званій чорній бухгалтерії регіоналів, яку передав НАБУ колишній заступник голови СБУ Віталій [так в оригіналі – В.Д.] Трепак. Заявляю, що подібні "сенсаційні викриття" – це розроблена спецслужбами на замовлення Президента Порошенка брудна спецоперація, мета якої – відволікти увагу суспільства від необхідності розслідувати корупцію і офшори самого Порошенка і його оточення, звинувативши в корупції нашу опозиційну політичну силу» («Олег Ляшко», 2016). За іронією долі, у оприлюднених матеріалах не було записів про виплати О. Ляшку чи його оточенню.

Висновки. Отже, для приборкання опозиційних сил, що виступали проти режиму Януковича, використовувався широкий спектр методів їх нейтралізації. Одним із ключових і найбільш дієвих способів, яким користувалися представники режиму, було кримінальне переслідування керівництва головних опозиційних партій. Так, одразу після обрання Президентом України Януковича, розпочалася компанія з перевірки фінансової та господарської діяльності уряду Ю. Тимошенко за 2007–2010 рр. Результатом фінансового аудиту діяльності уряду Тимошенко стала сфабрикована проти неї кримінальна справа. За підсумками розгляду цієї справи у славнозвісному Печерському районному суді, 17 жовтня 2011 року Ю. Тимошенко було засуджено до семи років ув'язнення та заборони на три роки займати державні посади, а

також їй належало сплатити 1,5 млрд. грн. Паралельно із процесом проти голів партії «Батьківщина» були відкриті справи і на її найближчих соратників (більше ніж на 20 осіб).

Переслідування членів найбільш впливової опозиційної сили дало чіткий сигнал іншим опозиційно налаштованим партіям і рухам. Ті хто, цей сигнал не зрозумів, також потрапили під «каток» силових органів. Зокрема, активного переслідування збоку правоохоронних органів зазнали націоналістичні організації, такі як: ВО «Свобода», «Патріот України» та Соціал-Націоналістична Асамблея.

Окрім кримінального переслідування, представники режиму не гребували і підкупом своїх конкурентів. Після оприлюднення так званої «амбарної книги» Партії регіонів, стали відомі прізвиська багатьох відомих опозиційних діячів, які отримували за свою лояльність до режиму значні кошти. Серед прізвиськ, що були виявлені у цій книзі, фігурували прізвиська відомих лідерів опозиційних партій (НУНС, ВО «Свобода», «Наша Україна», «Батьківщина»).

Загроза кримінального переслідування, підкуп опозиційних лідерів значно послабили можливості політичних конкурентів Партії регіонів у боротьбі за владу на майбутніх парламентських виборах.

Джерела та література

- Бердинських, Х., & Верстюк, І.** (2016). Десять найдивовижніших історій зі справи про чорну касу Партії регіонів. *Новое время*, 20. Взято з <https://magazine.nv.ua/ukr/journal/2628-20-3-cherwnya-2016/oplachenno-yanukovichem.html>.
- Братюк, Ю.** (2011, 4 январа). Памятник Сталину подорвали сами коммунисты – «Свобода». *ZAXID.NET*. Взято з https://zaxid.net/pamyatnik-stalinu-podorvali-sami-kommunisty-quotvobodaquot_n1214629.
- В Центральному штабі порятунку українського підприємництва вважають, що підприємців зрадили. (2011, 14 січня). *ZN,UA*. Взято з https://zn.ua/ukr/POLITICS/v_tsentralnomu_shtabi_poryatunku_ukrayinskogo_pidpriemnitstva_vvazhayut_scho_pidpriemtsiv_zradili.html.
- Валевський, О.** (2011). Міф «сильної держави» в трансформації українського суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*, спецвип., 108–114.

- Валевський, О.** (2012). Архетипи українських реформ: від адміністративно-командної до адміністративно-олігархічної моделі. *Публічне управління: теорія та практика*, спецвип., 39–49.
- Валевський, О.** (2014). Політична криза 2010–2013 рр. і завдання побудови нової моделі державної політики. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 6 (74), 135–144.
- «Васильківські терористи» отримали по 6 років. (2014, 10 січня). *Радіо Свобода*. Взято з <https://www.radiosvoboda.org/a/25226292.html>.
- Данилишин Богдан. (2020). *ЛІГА.Досьє*. Взято з <https://file.liga.net/persons/bogdan-danilishin>.
- Денисова, О.** (2016, 28 травня). Віктор Трепак: «Я передав до НАБУ докази тотальної корупційності влади». *ZN,UA*. Взято з <https://zn.ua/ukr/internal/viktor-trepak-ya-peredav-do-nabu-dokazi-total-novi-korumpovanosti-vladi-.html>.
- Забеля, М.С.** (2012). Конвертаційна стратегія кандидата на посаду президента України В.Ф. Януковича у президентській виборчій кампанії 2010 року. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*, 182 (170), 32–37.
- Закиди на адресу НАБУ про безпідставність обвинувачень у справі «чорної бухгалтерії» – маніпулятивні. (2016, 24 грудня). *Національне антикорупційне бюро України*. Взято з <https://nabu.gov.ua/novyny/zakydy-na-adresu-nabu-pro-bezpidstavnist-obvynuvachen-u-spravi-chornoyi-buhgalteriyi>.
- Ивашченко Валерий. (2020). *ЛІГА.Досьє*. Взято з <https://file.liga.net/persons/ivashchenko-valeriy>.
- Кармазіна, М.** (2018). Регіональні політичні партії в Україні (1991 – початок 2018 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 1, 3–54.
- Кармазіна, М.С.** (2016). *Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Донецька*. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.
- Кошкіна, С.** (2013, 11 березня). Тетяна Слюз: «Мої справи фабрикувалися акурат до мого дня народження». *LB.ua*. Взято з https://lb.ua/news/2013/03/11/192095_tetyana_slyuz_moi_spravi.html.
- Крюкова, С.** (2010, 6 вересня). Кодекс імені Азарова: обмеження спрощенців та новації. *Економічна правда*. Взято з <https://www.epravda.com.ua/publications/2010/09/6/247200/>.

- Куйбіда вважає, що справу йому чіпляли через місцеві вибори. (2011, 14 січня). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2011/01/14/5784287/>.
- Мацієвський, Ю.** (2016). *У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014)*. Чернівці: Книги-XXI.
- Михальченко, М.** (2010). Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 5 (49), 83–94.
- Михальченко, Н., & Андрущенко, В.** (2012). *Украина разделенная в себе: от Леонидии к Виктории* (2-е изд., доп.). (Т. 2). Киев: ИПиЭНИ им. И.Ф. Кураса НАНУ.
- Михальченко, М.І.** (кер. авт. кол.). (2016). *Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики*. Київ: ППіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.
- Міліція заарештувала організатора «податкової» акції. (2010, 16 листопада). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/16/5577290/>.
- Міщенко, М.** (2011, 21 березня). Всеукраїнська гулянка у Великий піст: влада забула про свою набожність? *УНІАН*. Взято з <https://www.unian.ua/politics/473751-vseukrajinska-gulyanka-u-velikiy-pist-vlada-zabula-pro-svoyu-nabojnist.html>.
- Нек, П., & Скорик, М.** (2013, 20 грудня). Хроніка провокацій: Євромайдан і Податковий майдан «зливали» ті самі люди. *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/articles/2013/12/20/7007758/>.
- Один із лідерів НУНС заперечує отримання грошей від ПР. (2016, 31 травня). *LB.ua*. Взято з https://lb.ua/news/2016/05/31/336528_liderov_nuns_otritsaet.html.
- Олег Ляшко. (2016). *Facebook.com*. Взято з <https://www.facebook.com/O.Liashko/posts/1010526732349257>.
- Партія регіонів перевірить, куди Тимошенко витратила гроші. (2010, 3 березня). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2010/03/3/4827170/>.
- Політичні переслідування в сучасній Україні 2010–2011*. (2011). Взято з <http://khp.org/files/docs/1321886057.pdf>.
- Пояркова, Т.К.** (2014). Руйнація режиму Януковича крізь призму «кризового синдрому модернізації». *Прикарпатський вісник НТШ*, 3, 22–33.
- Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин підписання газових угод між НАК

- «Нафтогаз України» та ВАТ «Газпром» щодо наявності ознак державної зради в сфері економічної безпеки України. № 3145-IV. (2011). *Відомості Верховної Ради України*, 28, 1368.
- Против экс-главы Госказначейства возбудили уголовное дело. (2010, 23 июля). *LB.ua*. Взято з https://lb.ua/news/2010/07/23/57741_protiv_eksglavi_goskaznacheystva.html.
- Результати аудиту діяльності уряду Тимошенко. (2010, 14 жовтня). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/14/5476113/>.
- Савицький, О.** (2012, 16 січня). В Україні поновлюється суд у справі про розрату газу «Росукренерго». *DW.COM*. Взято з <https://p.dw.com/p/13kXy>.
- СБУ знову затримала васильківських «терористів». (2011, 24 серпня). *УНІАН*. Взято з <https://www.unian.ua/politics/533878-sbu-znovu-zatrimala-vasilkivskih-teroristiv.html>.
- «Свобода» фігурує в «чорній касі» ПР – партія заперечує зв'язок. (2016, 19 серпня). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/19/7118148/>.
- Спільна заява Covington & Burling LLP та BDO щодо звинувачень на адресу Тимошенко. (2011, 18 червня). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/articles/2011/06/18/6308683/>.
- Справа «Луценко проти України» (Заява № 6492/11). (2013). *Офіційний вісник України*, 11, 165.
- Тимошенко звинувачують у закупівлі «швидких допомог» за завищеною ціною. (2010, 24 грудня). *Український тиждень*. Взято з <https://tyzhden.ua/News/5929>.
- Тігіпко не почув від мітингувальників конструктиву. (2010, 17 листопада). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/17/5581182/>.
- Угрин, З.** (2013, 26 січня). Ющенко – зрадник, бо виборчу кампанію «Нашої України» фінансувала Партія регіонів – Зікеєв. *Gazeta.ua*. Взято з <https://gazeta.ua/articles/politics/uschenko-zradnik-bo-viborchu-kampaniyu-nashoyi-ukrayini-finansovala-partiya-regioniv-zikejev/479269>
- Филипчук Георгий Георгиевич. (2016). *LB.ua*. Взято з https://lb.ua/file/person/3200_filipchuk_georgiy_georgievich.html.
- Цимбал, Д.І.** (2014). Структурування парламентської опозиції та особливості її функціонування в період 2010–2013 рр. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*, 1, 23–30.
- Чорновіл заявляє, що в «амбарних книгах» ПР є й «Батьківщина». (2016, 30 травня). *Новинарня*. Взято з <https://novynarnia.com/>

[2016/05/30/chornovil-zayavlyaye-shho-v-ambarniy-knizi-pr-bude-y-batkivshhina/](https://www.pravda.com.ua/news/2010/05/30/chornovil-zayavlyaye-shho-v-ambarniy-knizi-pr-bude-y-batkivshhina/).

Школяренко, Ю. (2010, 13 мая). Trout Cacheris. Чтоб никто не догадался. *Главком*. Взято з <https://glavcom.ua/publications/17366-trout-cacheris.-chtob-nikto-ne-dogadalsja.html>.

Янукович обіцяє почистити ряди через податкову «біблію». (2010, 27 листопада). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/27/5618862/>.

Янукович: незадоволені підприємці хочуть зберегти дірки в законах. (2010, 17 листопада). *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/17/5580153/>.

References

Berdynskykh, Kh., & Verstiuk, I. (2016). Desiat naidyvovyzhnishykh istorii zi spravy pro chornu kasu Partii rehioniv [Ten most amazing stories from the case of the black box of the Party of Regions]. *Novoe vremya – New time*, 20. Retrieved from <https://magazine.nv.ua/ukr/journal/2628-20-3-cherვნya-2016/oplacheno-yanukovicheм.html> [in Ukrainian].

Bratyuk, Yu. (2011, January 4). Pamyatnik Stalinu podorvali sami kommunisty – «Svoboda» [The monument to Stalin was blown up by the Communists themselves – "Freedom"]. *ZAXID.NET*. Retrieved from https://zaxid.net/pamyatnik_stalinu_podorvali_sami_kommunisty_i_quotesvobodaquot_n1214629 [in Russian].

V Tsentralnomu shtabi poriatunku ukrainskoho pidpriemnytstva vvazhaiut, shcho pidpriemtsiv zradily [The Central Headquarters for the Rescue of Ukrainian Entrepreneurship believes that entrepreneurs have been betrayed]. (2011, January 14). *ZN,UA*. Retrieved from https://zn.ua/ukr/POLITICS/v_tsentralnomu_shtabi_poryatunku_ukrayinskogo_pidpriemnitstva_vvazhayut_scho_pidpriemtsiv_zradili.html [in Ukrainian].

Valevskiy, O. (2011). Mif «sylnoi derzhavy» v transformatsii ukrainskoho suspilstva [The myth of a "strong state" in the transformation of Ukrainian society]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, special issue, 108–114 [in Ukrainian].

Valevskiy, O. (2012). Arkhetypy ukrainskykh reform: vid administratyvno-komandnoi do administratyvno-oliharkhichnoi modeli [Archetypes of Ukrainian reforms: from administrative-command to administrative-oligarchic model]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, special issue, 39–49 [in Ukrainian].

Valevskiy, O. (2014). Politychna kryza 2010–2013 rr. i zavdannia pobudovy novoi modeli derzhavnoi polityky [The political crisis of 2010–2013

- and the task of building a new model of public policy]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the I.F.Kuras Institute of political and ethnic studies NAN of Ukraine*, 6 (74), 135–144 [in Ukrainian].
- «Vasylykivski terorysty» otrymaly po 6 rokiv ["Vasylykivsky terrorists" received 6 years each]. (2014, January 10). *Radio Svoboda – Radio Liberty*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/25226292.html> [in Ukrainian].
- Danilishin Bogdan. (2020). *LIHA.Dose*. Retrieved from <https://file.liga.net/persons/bogdan-danilishin> [in Russian].
- Denysova, O.** (2016, May 28). Viktor Trepak: «Ya peredav do NABU dokazy totalnoi korumpovanosti vlady» [Victor Trepak: "I passed to NABU evidence of total corruption of the power"]. *ZN,UA*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/internal/viktor-trepak-ya-peredav-do-nabu-dokazi-total-noyi-korumpovanosti-vladi-.html> [in Ukrainian].
- Zabielia, M.S.** (2012). Konvertatsiina stratehiia kandydata na posadu prezidenta Ukrainy V.F. Yanukovycha u prezidentskii vyborchii kampanii 2010 roku [Conversion strategy of the candidate for the post of the President of Ukraine V.F. Yanukovich in the 2010 presidential election campaign]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Serii: Politolohiia – Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla. Series: Political Science*, 182 (170), 32–37 [in Ukrainian].
- Zakydy na adresu NABU pro bezpidstavnist obvynuvachen u spravi «chornoj bukhhalterii» – manipulyatyvni [The accusations against NABU about the groundlessness of the accusations in the case of "black accounting" are manipulative]. (2016, December 24). *Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy – National Anti-Corruption Bureau of Ukraine*. Retrieved from <https://nabu.gov.ua/novyny/zakydy-na-adresu-nabu-pro-bezpidstavnist-obvynuvachen-u-spravi-chornoyi-buhgalteriyi> [in Ukrainian].
- Ivashchenko Valeriy. (2020). *LIHA.Dose*. Retrieved from <https://file.liga.net/persons/ivashchenko-valeriy> [in Russian].
- Karmazina, M.** (2018). Rehionalni politychni partii v Ukraini (1991 – pochatok 2018 rr.) [Regional political parties in Ukraine (1991 – early 2018)]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the I.F. Kuras Institute of political and ethnic studies NAN of Ukraine*, 1, 3–54 [in Ukrainian].
- Karmazina, M.S.** (2016). *Politychni identychnosti v suchasni Ukraini: miska hromada Donetsk* [Political identities in modern Ukraine: the city

community of Donetsk]. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].

- Koshkina, S.** (2013, March 11). Tetiana Sliuz: «Moi spravy fabrykuvalysia akurat do mohu dnia narodzhennia» [Tatiana Sliuz: "My cases were fabricated just before my birthday"]. *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/news/2013/03/11/192095_tetyana_slyuz_moi_spravi.html [in Ukrainian].
- Kriukova, S.** (2010, September 6). Kodeks imeni Azarova: obmezhennia sproshchentsiv ta novatsii [Azarov Code: restrictions on simplifications and innovations]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2010/09/6/247200/> [in Ukrainian].
- Kuibida vvažhaie, shcho spravu yomu chiplialy cherez mistsevi vybory [Kuibida believes that he was bothered by the local elections]. (2011, January 14). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2011/01/14/5784287/> [in Ukrainian].
- Matsiievskiy, Yu.** (2016). *U pastsi hibrydnosti: zhyzahy transformatsii politychnoho rezhymu v Ukraini (1991–2014)* [Trapped in Hybridity: Zigzags of Political Regime Transformations in Ukraine (1991–2014)]. Chernivtsi: Knyhy-XXI [in Ukrainian].
- Mykhalchenko, M.** (2010). Klanovo-oliharkhichniy rezhym: nehatyvy i pozytyvy funktsionuvannia [Clan-oligarchic regime: negatives and positives of functioning]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the I.F. Kuras Institute of political and ethnic studies NAN of Ukraine*, 5 (49), 83–94 [in Ukrainian].
- Mikhalchenko, N., & Andrushchenko, V.** (2012). *Ukraina razdelennaya v sebe: ot Leonidii k Viktorii* [Ukraine divided in itself: from Leonidia to Victoria] (2nd ed., rev.). (Vol. 2). Kiev: IPIENI im. I.F. Kurasa NANU [in Russian].
- Mykhalchenko, M.I.** (Ed.). (2016). *Transformatsiia politychnykh instytutiv Ukrainy: problemy teorii i praktyky* [Transformation of political institutions of Ukraine: problems of theory and practice]. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Militsiia zareshthuvala orhanizatora «podatkovoi» aktsii [Police arrested the organizer of the "tax" action]. (2010, November 16). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/16/5577290/> [in Ukrainian].
- Mishchenko, M.** (2011, March 21). Vseukrainska huliianka u Velykyi pist: vlada zabula pro svoiu nabozhnist? [All-Ukrainian party during Lent: did the authorities forget about their piety?]. *UNIАН*. Retrieved from

- <https://www.unian.ua/politics/473751-vseukrajinska-gulyanka-u-velikiy-pist-vlada-zabula-pro-svoyu-nabojnist.html> [in Ukrainian].
- Nek, P., & Skoryk, M.** (2013, December 20). Khronika provokatsii: Yevromaidan i Podatkovyi maidan «zlyvaly» ti sami liudy [Chronicle of provocations: Euromaidan and Tax Square were "merged" by the same people]. *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2013/12/20/7007758/> [in Ukrainian].
- Odyn iz lideriv NUNS zaperechuie otrymannia hroshei vid PR [One of the leaders of the OU-PSD denies receiving money from the PR]. (2016, May 31). *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/news/2016/05/31/336528_liderov_nuns_otritsaet.html [in Ukrainian].
- Oleh Liashko. (2016). *Facebook.com*. Retrieved from <https://www.facebook.com/O.Liashko/posts/1010526732349257> [in Ukrainian].
- Partiia rehioniv pereviryt, kudy Tymoshenko vytrachala hrosi [The Party of Regions will check where Tymoshenko spent the money]. (2010, March 3). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2010/03/3/4827170/> [in Ukrainian].
- Politychni peresliduvannia v suchasni Ukraini 2010–2011 [Political persecution in modern Ukraine 2010–2011]*. (2011). Retrieved from <http://khp.org/files/docs/1321886057.pdf> [in Ukrainian].
- Poiarkova, T.K.** (2014). Ruinatsiia rezhymu Yanukovycha kriz pryzmu «kryzovoho syndromu modernizatsii» [The destruction of the Yanukovich regime through the prism of the "crisis syndrome of modernization"]. *Prykarpatskyi visnyk NTSh – Prykarpattia Bulletin of NTSh*, 3, 22–33 [in Ukrainian].
- Pro utvorennia Tymchasovoi slidchoi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan rozsliduvannia obstavyn pidpysannia hazovykh uhod mizh NAK «Naftohaz Ukrainy» ta VAT «Hazprom» shchodo naiavnosti oznak derzhavnoi zrazy v sferi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. № 3145-IV [On the establishment of the Temporary Commission of Inquiry of the Verkhovna Rada of Ukraine to investigate the circumstances of signing gas agreements between NJSC Naftogaz of Ukraine and OJSC Gazprom on the existence of signs of treason in the field of economic security of Ukraine. No 3145-IV]. (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 28, 1368 [in Ukrainian].
- Protiv eks-glavy Goskaznacheystva vobudili ugolovnoe delo [A criminal case has been opened against the former head of the State Treasury]. (2010, July 23). *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/news/2010/07/23/57741_protiv_eksglavi_goskaznacheystva.html [in Russian].
- Rezultaty audytu diialnosti uriadu Tymoshenko [Results of the audit of Tymoshenko's government]. (2010, October 14). *Ukrainska pravda –*

- Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/14/5476113/> [in Ukrainian].
- Savvitskiy, O.** (2012, January 16). V Ukraini ponovliuietsia sud u spravi pro roztratu hazu «Rosukrenerho» [Rosukkrenergo gas waste trial resumes in Ukraine]. *DW.COM*. Retrieved from <https://p.dw.com/p/13kXy> [in Ukrainian].
- SBU znovu zatrymala vasytkivskykh «terorystiv» [SBU detained Vasytkiv's "terrorists" again]. (2011, August 24). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/533878-sbu-znovu-zatrymala-vasilkiivskih-terorystiv.html> [in Ukrainian].
- «Svoboda» fihuruie v «chornii kasi» PR – partiia zaperechuie zviazok ["Svoboda" appears in the "black box" of the Party of Regions – the party denies the connection]. (2016, August 19). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/19/7118148/> [in Ukrainian].
- Spilna zaiava Covington & Burling LLP ta BDO shchodo zvyuvachen na adresu Tymoshenko [Joint statement by Covington & Burling LLP and BDO on allegations against Tymoshenko]. (2011, June 18). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2011/06/18/6308683/> [in Ukrainian].
- Sprava «Lutsenko proty Ukrainy» (Zaiava № 6492/11) [Lutsenko against Ukraine (Application no. 6492/11)]. (2013). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 11, 165 [in Ukrainian].
- Tymoshenko zvyuvachuiut u zakupivli «shvydkykh dopomoh» za zavyshchenoiu tsinoiu [Tymoshenko is accused of buying "ambulances" at an inflated price]. (2010, December 24). *Ukrainskyi tyzhden – Ukrainian week*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/News/5929> [in Ukrainian].
- Tihipko ne pochuv vid mitynhuvalnykiv konstruktvyu [Tigipko did not hear a constructive statement from the protesters]. (2010, November 17). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/17/5581182/> [in Ukrainian].
- Uhryn, Z.** (2013, January 26). Yushchenko – zradnyk, bo vyborchu kampanii «Nashoi Ukrainy» finansovala Partiiia rehioniv – Zikeiev [Yushchenko is a traitor because the election campaign of Our Ukraine was financed by the Party of Regions – Zikeyev]. *Gazeta.ua*. Retrieved from <https://gazeta.ua/articles/politics/uschenko-zradnik-bo-viborchu-kampaniyu-nashoyi-ukrayini-finansovala-partiya-regioniv-zikeiev/479269> [in Ukrainian].
- Filipchuk Georgiy Georgievich. (2016). *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/file/person/3200_filipchuk_georgiy_georgievich.html [in Russian].

- Tsymbal, D.I.** (2014). Strukturuvannia parlamentskoï opozytsii ta osoblyvosti yii funktsionuvannia v period 2010–2013 rr. [Structuring of the parliamentary opposition and peculiarities of its functioning in the period 2010–2013]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Politology. Sociology. Right*, 1, 23–30 [in Ukrainian].
- Chornovil zaiavliaie, shcho v «ambarnykh knyhakh» PR ye y «Batkivshchyna» [Chornovil states that Batkivshchyna is also in the PR's "barn books"]. (2016, May 30). *Novynarnia – Newsroom*. Retrieved from <https://novynarnia.com/2016/05/30/chornovil-zayavlyaye-shho-v-ambarniy-knizi-pr-bude-y-batkivshhina/> [in Ukrainian].
- Shkolyarenko, Yu.** (2010, May 13). Trout Cacheris. Chtob nikto ne dogadalsya [Trout Cacheris. So that no one would guess]. *Glavkom – Glavkom*. Retrieved from <https://glavcom.ua/publications/17366-trout-cacheris.-chtob-nikto-ne-dogadalsja.html> [in Russian].
- Yanukovykh obitsiaie pochystyty riady cherez podatkovu «bibliiu» [Yanukovykh promises to clean up the ranks through the tax "bible"]. (2010, November 27). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/27/5618862/> [in Ukrainian].
- Yanukovykh: nezadovoleni pidpnyemtsi khochut zberehty dirky v zakonakh [Yanukovykh: Dissatisfied entrepreneurs want to keep holes in the laws]. (2010, November 17). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2010/11/17/5580153/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.01.2021 р.